
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.147:78

ВЕРБАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Біла Н. Л., Шумський М. О.

У статті розглянуто можливості застосування вербальної інтерпретації на заняттях у класі основного інструменту. Визначено сутність поняття "вербальна інтерпретація" та висвітлено методичний аспект її застосування.

Ключові слова: вербальна інтерпретація, педагогічна діяльність, партитурна транскрипція, словник естетичних якостей.

В статье рассмотрены возможности использования вербальной интерпретации на занятиях в классе основного инструмента. Определена суть понятия "вербальная интерпретация" и рассмотрен методический аспект её использования.

Ключевые слова: вербальная интерпретация, педагогическая деятельность, партитурная транскрипция, словарь эстетических качеств.

The authors consider possibilities of using verbal interpretation during music lessons in an area of specialization, determine the essence of the notion of "verbal interpretation" and elucidate the methodological aspect of its use.

Key words: verbal interpretation, pedagogical activities, score transcription, vocabulary of aesthetic qualities.

У професійній підготовці майбутніх фахівців музичного мистецтва проблема інтерпретації музичних творів займає особливе місце, оскільки дозволяє поглибити та активізувати процес музичного сприйняття, формувати їх педагогічну та виконавську майстерність. У галузі музичної педагогіки накопичено багато наукових знань, які безпосередньо стосуються питань розвитку творчого потенціалу студентів, умінь інтерпретувати (Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Ципін, О. Щолокова та інші).

До проблеми інтерпретації зверталися в різні часи багато науковців і розглядали її в різних аспектах. Основними з напрямків досліджень є інтерпретація музичного твору, структура інтерпретаційного процесу виконавської діяльності, її змісту (Б. Асаф'єв, Є. Гуренко, І. Малишев, В. Москаленко та інші). Автори розглядають вербальну інтерпретацію (Л. Воєводіна, Б. Теплов, В. Ражніков та інші), специфічні художні (Ф. Бузоні, Г. Коган, С. Фейнберг, Г. Нейгауз та інші) та конкретно технологічні (М. Михайлов, О. Ніколаєв, Л. Рабінович та інші) процеси, в рамках яких виконавець репродукує задум композитора.

Незважаючи на значний науковий доробок сучасних досліджень, проблема вербальної інтерпретації музичних творів в умовах педагогічної діяльності на факультеті культури і мистецтв не була ще предметом дослідження. Тому ми зробили спробу визначити поняття вербальної інтерпретації в сфері наукового аналізу та розглянути можливості її застосування у практиці педагогічного процесу в класі основного інструменту, що зумовило вибір теми й мети статті.

Науковці-музикознавці (Л. Мазель, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Панкевич, Б. Ярустовський та інші) відмічають, що музичні засоби виразності сприяють не тільки виникненню образу, але й мають значення в тому сенсі,

в якому має значення слово, як поняття. Так, Г. Панкевич зауважує, що всяке розуміння, як не безпосередньо, то опосередковано пов'язане зі словом, оскільки в ньому закладено основу мислення людини взагалі. В даному випадку музика, на думку автора, являє собою одну з форм людського мислення [1, с. 15].

Музиканти-психологи (Б. Теплов, О. Костюк, В. Ражніков та інші) доводять можливість, правомірність та необхідність вербальної інтерпретації музики. Б. Теплов звертає увагу на те, що кожен нотний знак є графічним відображенням певного слова і тому будь-який нотний запис можна переписати словами, при цьому нічого не втративши з точки зору його повноти й адекватності, бо композитор пропонує не самі звукові образи, а їх мовно-понятійне значення, що є доказом того, що звукове полотно піддається мовному вираженню. Складність вербальної інтерпретації музики, на думку видатного психолога, полягає в тому, що змістом музики є не її звукова тканина, а емоції. Тобто труднощі словесної характеристики полягають в опису емоцій, відображених у творі, які мають певні обмеження в адекватному словесному вираженні [2, с. 11–12].

О. Костюк, розділяючи доцільність такого підходу рішення даного питання, стверджує, що в вербальних характеристиках відтворюється не фізіологічний прояв емоцій, а вони самі, як явище психологічне і соціально детерміноване, а їх мовна фіксація сприяє виявленню сутності музичного образу.

Таким чином, дослідники підтверджують правомірність використання вербальних інтерпретацій образно-емоційного змісту музики в процесі її сприйняття. Педагогічний аспект рішення даної проблеми полягає в пошуках форм і методів, сприяючих її застосування і враховуючих специфіку індивідуального навчання.

Різний рівень довузівської підготовки студентів факультету культури і мистецтв потребує від викладачів ретельного вибору методичних засобів навчання. Їх необхідно гнучко міняти залежно від проблем, які виникають на тому чи іншому етапі підготовки студента.

Вербальна інтерпретація, як зазначають психологи (Л. Воеводіна та інші), неможлива без певного рівня розвинутого музичного сприйняття та глибокого усвідомлення музичного твору. Музичне сприйняття є складним видом художньої психічної діяльності суб'єкта. З одного боку, воно є формою чуттєвого відображення конкретної звукової конструкції музичного твору, яка відчувається у формі музично-звукових (сенсорно-перцептивних) образів. З другого, музичне сприйняття – це багаторівнева емоційно-усвідомлена діяльність психіки, яка, у свою чергу, функціонує на основі механізму музичного мислення.

Музичний твір, як відомо, є закодованою за допомогою умовної системи знаків художньою інформацією. Тому без розуміння музичної мови, засобів музичної виразності, хоча б на елементарному рівні, не можна говорити про музичне сприймання, отримання елементарного музично-емоційного враження.

Разом з тим аналіз емоційно-образного складу музичного твору сам по собі ще не викликає почуття співпереживання змісту музики. Його мета – встановлення адекватності початкового безпосередньо емоційного враження та розуміння, завдяки яким засобам музичної виразності моделюється емоційно-образний зміст твору. Переклад музичної мови твору на вербальну мову (тобто вербальне інтерпретування) надає можливість посилення емоційного співпереживання художнього образу, поглиблення його сприймання і оцінки.

Провідні музиканти-педагоги акцентують увагу на тому, що для повноцінного сприймання студентом музики перш за все необхідно розвивати у нього здатність до розуміння її емоційно-змістовної сутності твору, а також уміти інтерпретувати його. Науковці трактують поняття "інтерпретація" досить по-різному. Одним із поширених – є поняття інтерпретації як операції розуміння, яка тісно пов'язана з різними видами пояснення. Отже, вербальна інтерпретація художнього образу в педагогічному процесі може бути тісно пов'язана з аналізом музичного твору – однією з головних умов осягнення художнього змісту музики і, відповідно, її тлумачення.

Процес аналізу музичного твору в класі основного інструменту завжди відштовхується від його загального емоційно-образного сприйняття і в подаль-

шому має певну послідовність, а саме: емоційне сприймання, осмислення, вербальна інтерпретація та творча інтерпретація.

Осмислення музичного матеріалу розпочинається із ознайомлення з особливостями епохи, країни виникнення твору, філософських та естетичних поглядів автора, специфічних особливостей індивідуального стилю митця та епохи, в яку він жив. А також теоретичного аналізу твору за певними критеріями (форма, композиція, тембр, інтонація, гармонія, жанр тощо), що відповідають даному стилю.

Під час проходження цих етапів роботи відбувається усвідомлення, осмислення та узагальнення закономірних зв'язків між об'єктивними характеристиками твору і його безпосередньо емоційним естетичним переживанням. Розгляд твору з позиції його сприймання та вербальної інтерпретації належить до другого етапу його опанування, де увага концентрується на самому творі, на засобах його емоційного впливу та елементах музичної мови, за рахунок яких такий вплив відбувається. Обидва напрямки взаємодіють і доповнюють один одного.

В життєвих обставинах людина зустрічається з великим спектром емоційних вражень та переживань, але не завжди має достатній запас адекватних понять. Розкриваючи зміст сутності музики, як свідчить практика, студенти дуже часто обмежуються примітивними, надзвичайно формалізованими характеристиками. Тому для розширення вербального тезаурусу студента нами запропоновано набір ознак для характеристики естетичних якостей (адаптований варіант "словника" В. Ражнікова) [4].

Для зручності користування ознаки об'єднані в модальності. До кожної окремої модальності входять ознаки, які відображають один настрій, відрізняючись лише нюансами в "діапазоні" певного настрою та ступеня вираженості відносно основної властивості даної модальності. Головною властивістю ознак, об'єднаних у модальність, – є здатність в більшому чи меншому ступені заміщати один одного в сприйнятті художнього образу.

Робота студента з представленим "словником" допомагає, на наш погляд, розширити емоційно-образний словесний багаж, навчити яскраво і змістовно говорити, аналізувати, влучно висловлювати власну думку, розкривати музично-художній образ твору. Майбутньому фахівцю це вкрай необхідно, адже мова взагалі є основою комунікативної системи і засобом передавання та сприймання будь-якої інформації, в тому числі і художньої.

Паралельно зі словником естетичних якостей доцільно в педагогічній практиці використовувати методіку партитурної транскрипції.

Загальновідомо, що термін "партитура" означає розподіл голосів один під одним таким чином, що початок усіх структурних одиниць (тактів, долей) кожного голосу чи партії чітко простежується по вертикалі. Транскрипція розуміється як переклад змісту з однієї форми в іншу. В даному випадку – це переклад звукового матеріалу в перцептивний зміст, тобто в результаті дій інструкції записаний нотний текст музичного твору розглядається як перцептивний ряд. Принцип побудови перцептивної партитури дуже простий і зручний. Зовні вона являє собою розграфлений аркуш паперу за кількістю тактів твору, що вивчається (можливі інші структурні варіанти).

Зліва залишають місце для заповнення вибраних ознак, які розміщуються порядково, тобто один під іншим. Осмисливши художній образ твору та дослідивши зміну експресії в музиці, студент вербально формулює своє емоційне враження і фіксує його за десятибальною системою залежно від ступеня втілення (один бал – найменший ступінь вираженості, десять – найбільший).

Принцип такої побудови дозволяє включити і виключити кожну ознаку в будь-якому місці музичного твору. Важливо, що включення та виключення наочні. Перцептивна партитура дозволяє виявити, класифікувати та виміряти насиченість певної модальності, що призводить до чіткого усвідомлення особливості емоційної забарвленості твору, простежити структуру динаміки емоційної палітри. Наприклад, композитор задумав, щоб певний момент звучав піано – тихо, але тонів тихого є безліч. Може бути тихо гнівно, тихо сумно чи тихо радісно, а може і взагалі протягом твору один і той же нібито незмінний музичний текст мати різне емоційне забарвлення.

Словник естетичних якостей

1	Войовниче	8	11
Радісно	Суворо	Поетично	Набожно
Весело	Твердо	Піднесено	Благоговійно
Святково	Чеканячи	Мрійливо	Релігійно
Піднесено	Наказово	Натхненно	Сповідуючи
Дзвінко	З волею	Сердечно	Милостиво
Звучно	Деспотично	Задушевно	Медитативно
Блискуче	Тиснучи	Щиросердно	Езотерично
Виблискуючи	Імперативно	Інтимно	Милосердно
Бадьоро	Магічно	Трепетно	Молитовно
Грайливо	Месіанські	Чутливо	Праведно
Легко	Могутньо	Душевно	Надмірно
Проворно	Непорушно	Співучо	Освячено
Живо	Ораторські	Окрилено	Покаянно
Летюче	Царствено	Зворушливо	Смиренно
Завзято		Чарівливо	
Сліпуче	5	Чуйно	12
Вправно	Зосереджено	Чарівно	Сонливо
Юрко	Стримано	Лірично	Дрімотно
Яскраво	Статечно	Невинно	Знемагаючи
Променисто	Грунтовно	Зачаровано	Мляво
Феєрично	Поважно		Обезсилено
Невагомо	Солідно	9	Ліниво
	Серйозно	Ніжно	Виснажливо
2	Строго	Ласкаво	Розслаблено
Урочисто	Чинно	Любовно	Безвільно
Величаво		Делікатно	Мляво
Тріумфально	6	Радо	Заніміло
Переможно	Масштабно	М'яко	
Заклично	Широко	Благородно	13
Велично	Розмашисто	Зворушливо	Аскетично
Екзальтовано	Наповнено	Привітно	Абстрактно
Пишно	Об'ємно	Єлейно	Рационально
Помпезно	Змістовно	Люб'язно	Розсудливо
Шумно	Просторово	Шанобливо	Рефлексивно
Бравурно	Вагомо	Приємно	Байдуже
Грандіозно	Значно	Цнотливо	Придуманно
Значуще	Космічно	Чисто	Надуманно
Розкішно	Безкінечно	Покірливо	Механічно
Ефектно	Безмежно	Незлюбливо	
Щиро	Набатно	Довірливо	14
Церемонно		Плекаючи	Пестливо
Життєстверджуюче	7	Мило	Зніжено
Осяйно	Важко		Томливо
Оптимістично	Тяжко	10	Томно
	Грузько	Спокійно	Мліючи
3	Громіздко	Мирно	З бажанням
Енергійно	Масивно	Безтурботно	Сентиментально
Мужньо	Монументально	Добррозичливо	Чуттєво
Рішуче	Потужно	Просто	Хтиво
Сміливо	Могутньо	Невигадливо	Еротично
Міцно	Сильно	Нехитро	Екстатично
Твердо	Міцно	Наївно	Жадано
Пружно	Напружено	Невимушено	Мелодраматично
Гордо	Напористо	Ясно	
Впевнено	Незалежно	Блаженно	15
З гідністю	Непокірно	Непримхливо	Безтурботно
Невідступно	Самозабутньо	Простодушно	Байдужно
Наполегливо	Тягуче	Прозоро	Безпристрасно
Невгамовно	Густо	Розкуто	Індиферентно
Невблаганно	Насичено	Споглядаючи	Відсторонено
Молодцювато	Натужно	Безтурботно	Спустошено
	Незграбно	Прихильно	Закам'яніло
4		Покірно	Відчужено
Владно			
Авторитарно			

16	Журливо	23	Зрадливо
Похмуро	Тужливо	Роздратовано	Безглуздо
Завуальовано	Жалібно	Розгнівано	Неприятно
Хмарно	Тоскно	Обурено	
Насуплено	Нудно	Різко	26
Понуро	Гірко	Гостро	Елегантно
Приглушено	Скорботно	Нестримно	Витончено
Притишено	Плачучи	Грубо	Струнко
Приховано	Тяжко	Гнівno	Вишукано
Глухо	Болісно	Грізно	Галантно
Тоскно	Страдаючи	Люто	Граціозно
Нудно	Зажурено	Несамовито	Чарівно
Блякло	Засмучено	Шалено	Манірно
Розпливчато	Невтішно	Жорстко	Ажурно
Маскуючись	Безвихідно	Сердито	Делікатно
Насуплено		Нестямно	Капризно
Непроникливо	20	Оскаженіло	Ефемерно
	Грізно	Розлючено	Екстравагантнo
17	Драматично	Агресивно	Примхливо
Боязко	Трагічно	Невпинно	Пластично
Несміливо	Зловісно	По-варварськи	Чарівно
Сором'язливо	Траурно	Безжально	Рафіновано
Зніяковіло	Мертвенно	Дико	Філігранно
Покірно	Фатально	Жорстко	Тендітно
Лагідно	Апокаліптично	Злісно	Примхливо
Обережно		Істерично	Химерно
Боязливо	21	Нещадно	
Ляжливо	Пристрасно	Страшно	27
Розгублено	Палко	Жахливо	Жартівливо
Болюче	Поривчасто	Моторошно	Вигадливо
Наївно	Рвучко	Безжально	Кумедно
Інфантильно	Гаряче	Злобно	Балуючись
По-дитячому	Запально	Маніакально	Насмішкувато
	Бурхливо		Глумливо
18	Кипуче	24	Скерцоно
Тасмниче	Полум'яно	З бравадою	Пікантно
Дивно	Захоплено	Безшабашно	Іронічно
Химерно	Ревно	Зверхньо	Саркастично
Вигадливо	Стрімко	Пихато	Блазнуючи
Фантастично	Нетерпляче	Спесиво	Гордовито
Загадково	Екзальтовано	Ексцентрично	Уїдлино
Відсторонено	Азартно	Манірно	Гротескно
Інтригуючи	Буйно	Церемонно	Парадоксально
Ілюзорно	Шалено	Амбіційно	Сардонічно
Нераціонально	Патетично	Бундючно	Забавно
Примарно	Фанатично	Відчайдушно	Знущально
Приховано			Глумливо
Екзотично	22	25	Дошкульно
Хитромудро	Схвильовано	Зухвало	Єхидно
Містично	Стурбовано	Нахабно	Пустотливо
Чаключи	Тривожно	Безцеремонно	Гумористично
Сомнамбулічно	Бентежно	Безпардонно	Навіжено
Заворожено	Щемливо	Безсоромно	Каверзно
	Тремтячи	Не скромно	Легковажно
19	Гарячково	Настирливо	Лукаво
Елегійно	Метушливо	Нав'язливо	Підступно
Задумливо	З відчаєм	Розв'язно	Зухвало
Меланхолійно	Розкаявшись	Набридливо	
Песимістично	Маючись	Фривольно	
Понуро	З надломом	Віроломно	
Сумно			

Дана методика припускає варіативність застосування залежно від етапів роботи над твором. Нами запропоновано **алгоритм** дій студента для заповнення перцептивної партитури:

- вербально визначити загальне емоційно-образне враження від знайомства з твором;
- простежити динаміку емоційної палітри твору;
- вибрати ознаки, що складають емоційно-образну характеристику музичного твору та відмітити прояви кожної з них, визначаючи цифрами ступінь їх впливу;
- відмітити засоби музичної виразності, вказані композитором;
- визначити і позначити засоби виконавської виразності, передбачені для використання.

**Зразок заповнення перцептивної партитури Астор Пяцолла
"Прощавай, Париж!"**

ОЗНАКИ	ТАКТИ								
	1–9	10–13	14–17	18–21	22–25	26–32	33–43	44–52	53
ефектно	5–7							5–7	10
широко	9							9	10
помпезно	8							8	10
наполегливо	9	5		5				9	10
чітко		8		8					
відривчато		10		10					
широко			5		4		9		
об'ємно			6		6		8		
завзято			7		8		10		
стрімко					6		10		10
значущо			5		5		9		
тихо		8		8		8			
приглушено		7		7					
стверджено			6		4		10		10
напористо			8		6		10		10
співучо						9			
мелодично					5	9			
лагідно						7			
ніжно						6			

Зв'язок вербальної інтерпретації з виконавським музичним мисленням є безумовним. Словесне формулювання композиторського задуму активізує теоретичне осмислення музичного матеріалу, допомагає студентам усвідомити те невлізне, що характеризує музично-художні переживання твору. В результаті розширюється понятійний апарат студента, що, в свою чергу, стимулює більш витончене усвідомлення емоцій, сприяє формуванню більш тонких відтінків емоційного відчуття музичного образу та надає можливість їх втілення у власному виконавстві.

Отже, вербальна інтерпретація, на наш погляд, є результатом емоційно-інтелектуального пізнання студентом музичного твору та вербалізації змісту його художнього образу в умовах педагогічної діяльності.

Застосування вербальної інтерпретації в класі основного інструменту сприяє активізації розвитку музичного сприймання майбутнього фахівця, поліп-

шує рівень його виконавської майстерності, призводить до розширення власного емоційно-образного словесного тезаурусу.

Застосування вербальної інтерпретації можливе під час виконання різних видів аналізу музичних творів та методики перцептивної партитури. Дані висновки потребують подальшого дослідження.

Література

1. Панкевич Г. И. Звучащие образы: (о музыкальной выразительности) / Г. И. Панкевич. – М. : Знание, 1977. – 112 с.
2. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 335 с.
3. Костюк О. Г. Сприйняття музики і художня культура слухача / О. Г. Костюк. – К. : Наукова думка, 1973. – 123 с.
4. Ражников В. Г. Партитурная транскрипция / В. Г. Ражников // Вопросы психологи. – 1980. – № 1. – С. 137–141.